

PIKLI NATÁLIA

SHAKESPEARE

MINDEN IDŐKRE

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2025

www.alexandra.hu • www.moobius.hu
www.europakiado.hu

„Shakespeare egymaga fele a teremtésnek”, írta Petőfi 1847-ben. Egyetérthetünk vele, hiszen nemcsak a drámák maradandósága, hanem a sok évszázados Shakespeare-kultusz és Shakespeare-tudomány is hozzájárult ahhoz a Shakespeare-univerzumhoz, mely egyre csak tágul. Ezer szállal kötődik a nemzeti és a globális kultúrához, így igazából a teremtés „másik fele” irányába is elindulhatunk tőle: jogászok, filozófusok, politikusok egyaránt használják Shakespeare-t, neve a kultusz kapcsán a turizmusban és gazdaságban jól csengő „trademark”, sok mindent el lehet adni vele. Természetesen minderről nem szólhat ez a könyv. Azt tudja csak ígérni, hogy áttekinti Shakespeare pályáját adott csomópontok és ahhoz kapcsolódó drámák révén, feltárva a színdarabok belső, sajátosan shakespeare-i működési mechanizmusát (dramaturgiáját), és a művekben felvetődő témákat belehelyezi a 16. század végi és 17. század eleji Anglia kulturális környezetébe.

A komédia könnyed hangvétele megtévesztő, elfedi, hogy mennyire erősen patriarchális és merev társadalomról van szó. A férfiak nem engednek a nőknek, hogy megvédjék magukat, a szavuknak nem hisznek, általában a bizalmatlanság és a hit, hogy a nők megcsalják a férfiakat. Ennek az egész drámában (*Sok hűbó semmiért*) csak egy dal mond ellent, amely azt vallja, hogy a férfiak a hűtlenek. A „Sigh no more, ladies” arról beszél, hogy a nők ne sírjanak, ne sóhajtozzanak, mert a férfiak mindig is csalók voltak, és csak csalódást okoztak a nőknek, mióta világ a világ. Ezért nem is érdemes mást tenni, csak vidámnak lenni, és tánccá, énekké váltani át minden bánatot. Érdekes ez a férfiellenes dal, amit egy férfi énekes énekel férfiaknak: ebben a szituációban ironikusnak vagy akár cinikusnak is lehet érzékelni, ha úgy vesszük, hogy ez a férfiak tanácsa a nőknek arra az esetre, ha megcsalják őket. Ha azonban úgy vesszük, mint a patriarchális nőellenesség egyfajta dacos ellenpontját, akkor nagyon is illik ahhoz, amit Beatrice képvisel: ne foglalkozunk a férfiakkal, nem érdemes, ők ilyenek, és nem változnak, azaz inkább függetlenítsük saját érzelmeinket tőlük, és éljük világunkat. Nem véletlen, hogy a Branagh-film ezzel kezdődik, és Beatrice olvassa fel, majd éneklük többször. Ettől az ellenponttól eltekintve azonban a patriarchális előítéletek határozzák meg a messinai társadalom gondolkodását. Ugyan viccnek álcázva, de ez a nőellenesség

jelenik meg már akkor, amikor Hero először szóba kerül. Amikor Don Pedro azt kérdezi Leonatótól udvariasan, hogy „Leányod, ha nem tévedek?”, az apa válasza a következő: „Anyja kitartóan mondogatta, hogy az” (1.1), majd ezen jót derül a társaság. Azaz a hűtlen asszonyoktól és fattyúktól való félelem erős, és bár a DNS-tesztek előtti korokban az apa sosem lehetett száz százalékgig biztos apaságában, ennyi észre sem vett előítéleten és a nőekkel szembeni bizalmatlanságon egy érzékenyebb néző-olvasó akkor is, ma is megütközhet.

A felszarvazástól való aggodás e komédiában kétszeresen erős: egyrészt adódik az általános férfifélelemből, másrészt a látszatok világában épp a reputáció, a férfi híre-neve van a legnagyobb veszélyben. Nem csoda, hogy az ebbe a *Boys' Club*-világba buzgón bekerülni vágyó ifjú Claudio rögtön elhisz mindent Don Johnnak, mielőtt még látta volna az éjszakai „megcsalásos” jelenetet. Pedig Don John csak ennyit mond: a nő, Hero hűtlen (*disloyal*), mint minden nő (lefordíthatatlan szójátékkal Hero, magyarul 'hős' nevére: „Leonato's Hero, your Hero, every man's hero.” 3.2.99–100.). Claudio azonnal dönt: „Ha bármit látok ma éjjel, amitől vissza kell lépnem: holnap ott, a násznép előtt, esküvés helyett – megszegyentem!” Majd az esküvőn a következőt vágja Hero szemébe: „*Látszattal* annak. Múljon már a látszat! / Úgy tűnsz fel, mint a mennybolton Diána, / Mint szűzi bimbó, mielőtt kifeslik – / De eridben lángolóbb a vér, / Mint Vénuszé, vagy buja barmoké, / Mikor nekivadulva bakznak!” (4.1.) A nők nemcsak hűtlenek, de a férfiak hűtlenségének is ők az eredendő okai: „beauty is a witch” (1.2.165.), 'a szépség boszorkány', mondja Claudio már akkor, amikor először felmerül annak a lehetősége, hogy Hero hűtlen, még a maszkabál zűrzavarában, amikor azt hiszi, Don Pedro mégsem neki, hanem saját magának szeretné Herót. A női szépség a barátságot is tönkreteszi, senkiben nem lehet megbízni miatta, és ez óráról órára bebizonyosodik („an accident of hourly proof”, 2.1.166.).

De legyünk bölcsebbek, mint Claudio, elvégre ő még nagyon fiatal. Szenvedélyesen kegyetlenül tagadja meg Herót, de bűnbánata is szenvedélyes. Nem túl önálló, hiszen vagy Benedickkel lóg, vagy egyből aláveti magát az idősebb férfiaknak: Don Pedrótól elfogadja, hogy helyette udvaroljon elsőként Herónak, azután Leonatótól, hogy adjon neki új feleséget, sőt, azt mondja, „Állnám szavam, ha szerencsen leány is” (5.4.). Szerencséjére a megismételt esküvőn a lefátyolozott lányok közül épp Hero az,

akivel házasságot köt – az Euripidész óta ismert Alkésztisz-helyzet, ahol a szavát meg nem tartó férj végül mégis visszakapja halottnak hitt feleségét, megvédi őt. És Hero megbocsát neki, hiszen szereti. Claudio és Hero tényleg egymásnak való pár: nagyon hasonlóak abban, hogy a látszat és a szerelmi divatok számukra elsődlegesek, ezért is szeretik megcsipkedni a hozzájuk legközelebb álló Benedicket és Beatricét, az antiromantika szószólóit. Érezhető a káröröm bennük, mikor a csapdát felállítják nekik, és utána szívesen cukkolják az újra szerelembe esetteket. Az ő nevetésük molière-i típusú nevetés, azaz kinevetés. Kinevetjük, nevetségessé tesszük azt, aki valamiben hibázott, vagy felettünk áll, hogy ezzel is tanítsuk, vagy a magunk szintjére hozzuk le. Hero (és bizalmas szolgája, Margaréta) kicsit finomabban teszi ezt, míg Claudio (és Don Pedro) a *Boys' Club* szabályainak megfelelően talán némileg durvábban és ügyetlenebbül, de mindannyian a szexualitásra hegyezik ki a poént. Amikor Hero már a menyasszonyi ruhát próbálgatja, Beatrice betegen érkezik (3.4.). A szerelemtől megzavarodva nem érzi jól magát, ezért záporoznak rá a „jó” tanácsok nőtársaitól:

MARGARÉTA *Benedictus*-főzettel kell borogatni a szívét, más nem használ.

HERO De hisz az parazsti nevén – bogáncs! Csak meg ne bökje a bökőjével ez a *Benedictus*!

Egyértelműen jól szórakoznak Beatricén, akinek hirtelen megingott a világa, mert újra hinni kezdett a szerelemben. Nem a legeggyüttérzőbb társaság, akárcsak Claudio és Don Pedro, akik szintén tornaöltözői jellegű poénkodással reagálnak Benedick megváltozott viselkedésére. Szavaik mögött ott rejlik a *Boys' Club* nőellenessége: egy jó hírű, jó családból érkező, tisztességes lányról úgy beszélnek, mint szexuális tárgyról, miközben a friss szerelmes Benedicken tréfálkoznak, aki – akárcsak Beatrice – nincs jól fizikailag sem, fogaíjásra panaszodik. Claudio és Don Pedro konklúziója egyértelmű:

CLAUDIO Ha ez nem habarodott bele valami nőbe – akkor én többet nem hiszek áruló jeleknek. Minden reggel megkeféli a kalapját – mit jelent ez?

DON PEDRO Látta valaki a borbélynál?
 CLAUDIO Nem, de a borbély legényét látta valaki nála. Orcájának bozontos díszével azóta már labdát tömnek.
 LEONATO Szavamra, így szakáll nélkül fiatalabbnak látszik.
 DON PEDRO Pézsmával is keni magát. Nem szimatolsz ebből valamit?
 CLAUDIO Csak azt, hogy a bódító ifjú – szerelmes.
 DON PEDRO Legfőbb jele ennek – a melankólia [the greatest note of it is his melancholy].
 CLAUDIO Hát az orca-kence... az mikor volt szokása?
 DON PEDRO Meg az arcfestés! Hallom, mit suttognak erről.
 CLAUDIO S mivé lett játszi szelleme? Mint a lant húrja, ha megerezkedik.
 DON PEDRO Igen, ezek baljós jelek – mondd ki, mondd ki, hogy szerelmes!
 CLAUDIO Én azt is tudom, ki szerelmes őbele.
 DON PEDRO Azt én is szeretném tudni. Fogadni mernék, olyan nő, aki nem ismeri.
 CLAUDIO De ismeri, minden hibájával együtt – mégis meghal érte.
 DON PEDRO Akkor azt vagy kiterítik, vagy leterítik.

(3.2.)

Nemcsak amiatt érdekes ez a dialógus, hogy felsorolja a „szerelmes férfi” (amoris) tipikus ismertetőjegyeit, amire utaltunk korábban, és amit illet divatból is mutatni, ha valaki szerelembe esett, hanem hogy ezt észre is veszik (note). Azaz az egyén állandóan „nézve van”, nem menekülhet a társak szigorúan kritikus szeme elől. Don Pedro utolsó mondata pedig Beatricét tünteti fel rossz színben: „She shall be buried with her face upwards”, azaz a férfi alatt, misszionárius pózban fog meghalni (die) Benedickért – és azt már többször írtuk, hogy a die szót gyakran használták a szexuális orgazmusra a korban, a francia le petit mort (’kis halál’) mintájára. Találó, de ízetlen a mód, ahogy Don Pedro és Claudio szórakoznak Benedick szerelmével, aki nem is megy bele a játékba velük, hanem elsétál Leonátóval, két férfitársát ’bolond’-nak nevezve. Az állandóan bohóckodó Benedick most komolyan beszél, és valószínűleg azért fogja karon Leonátót, hogy kettesben tudjanak beszélni Beatricéről és egy esetleges házasságról, hi-

szen Leonatóra úgy tekint mindenki, mint Beatrice gyámjára, az érte felelős férfirokonra. De ez már a színpad mögött zajlik, csak gyaníthatjuk.

Persze a szexualitás a valódi szerelem része, és sem Beatrice, sem Benedick nem prűd. Tisztában vannak a szexualitással, nem félnek tőle, beszélnek is róla, de sosem mások ellen használják a szexuális poénokat sem, inkább magukat is kifigurázzák, mint láthattuk korábban, amikor Benedick a bordélyházakról beszélt. Benedick és Beatrice nem kinevet másokat, hanem együtt nevet az egész „buta emberiségen”, magukat is beleértve. Ez az a shakespeare-i, karneváli nevetés, derű, amely hiányzik a szatirikus vagy nevelő célzatú, molière-i típusú komédiákból.